

УДК 811.161.2

Л.В. Рябець

Інститут української мови НАН України, м. Київ

МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ «СЛОВ'ЯНСЬКІ ДІАЛЕКТИ В СИНХРОНІЇ ТА ДІАХРОНІЇ»

23 — 24 травня 2019 р. в Інституті української мови НАН України відбулася Міжнародна наукова конференція *«Слов'янські діалекти в синхронії та діяхронії»*. У науковому заході взяли участь діалектологи з провідних вищих навчальних закладів України (Вінниця, Глухова, Житомира, Ізмаїла, Кам'янця-Подільського, Києва, Кривого Рогу, Луцька, Львова, Одеси, Слов'янська, Старобільська, Ужгорода, Умані, Черкас, Чернівців) та науково-освітніх установ Білорусі, Росії, Молдови, Польщі, Хорватії. Конференція тривала два дні. Роботу було організовано у форматі пленарного та секційних засідань. Загалом виголошено 59 доповідей.

Учасники конференції обговорили деякі аспекти методики збирання і збереження діалектного матеріалу та методів діалектологічних досліджень; проблеми вивчення старожитніх, новостворених діалектів та переселенських говірок; проаналізували окремі діалектні явища на окремих мовних рівнях у різних часових вимірах тощо.

Формуючи проблематику конференції, організатори намагалися врахувати й охопити якнайширше коло питань. У низці доповідей порушено проблеми номінації в діалектах та дослідження семантичної структури окремих груп лексики. Приділено увагу знакам української етнокультури, мовній особистості діалектоносія, його мовній картині світу; наголошено на важливості опрацювання

© Л.В. РЯБЕЦЬ, 2019

архівних фондів як важливого джерела діалектологічних досліджень. Прозвучали також доповіді про інтерактивні карти говорів як новий спосіб репрезентації діалектних даних та новітні прийоми в дослідженні загальнослов'янського діалектного простору. Не оминули увагою питання історії діалектологічних наукових шкіл та життя й діяльності відомих діалектологів.

Із вітальним словом до учасників конференції звернувся директор Інституту української мови НАН України, доктор філологічних наук, професор **Павло Юхимович Гриценко**.

На пленарному засіданні виголошено низку фундаментальних доповідей. Зокрема, обговорено питання теорії та методики вивчення діалектів у загальнослов'янському контексті (**П.Ю. Гриценко** (Київ) «*Слов'янський контекст діалектних явищ: проблеми і виклики*»). Польські колеги поділилися досвідом із методики укладання діалектних словників (**Є. Суротюк** (Познань) «*Językowo-kulturowa wspólnota wsi słowiańskiej a dokumentacja leksyki gwarowej*») та створення електронного корпусу діалектного мовлення (**Г. Грохола-Щепаник** (Краків) «*Język regionalny jako kod niestandardowy w tworzeniu korpusu elektronicznego*»). Білоруські діалектологи, які багато років працюють у міжнародному колективі *Загальнослов'янського лінгвістичного атласу*, свої доповіді присвятили проблемам білоруських та українських діалектів на тлі всеслов'янському (**В.П. Русак** (Мінськ) «*Асаблівасці рэалізацыі ўсходнеславянскага акання: на матэрыялах “Агульнаславянскага лінгвістычнага атласа”*»; **М.П. Антропов** (Мінськ) «*Назвы вясёлкі ў матэрыялах “Агульнаславянскага лінгвістычнага атласа”: погляд з беларускага боку*»). Представниця московської діалектологічної школи **М.М. Толстая** (Москва) зосередила увагу на аналізові особових займенників, що функціонують у карпатських говірках («*К употреблению личных местоимений в карпатоукраинских говорах*»).

Під час конференції працювало п'ять секцій: 23 травня — «*Актуальні проблеми вивчення структурних рівнів слов'янських діалектів*», «*Проблеми лінгвогеографії та новітніх прийомів у дослідженні загальнослов'янського діалектного простору*»; 24 травня — «*Мовна картина світу діалектоносіїв крізь призму лексики і фразеології*», «*Шляхи інтерпретації діалектних явищ*», «*Джерела дослідження діалектів. Діалектна основа літературної мови*».

Низку доповідей було присвячено аналізу окремих діалектних явищ на різних мовних рівнях у синхронії та діахронії, зокрема доповідачі торкнулися питань словозміни іменника (**Ж. Кобус** (Познань) «*Studia nad fleksją rzeczownika w gwarach wielkopolskich — założenia badawcze, charakterystyka badań, wnioski*»; **Д.А. Марєєв** (Глухів) «*Трансформація елементів словозміни іменників (множина та pluralia tantum) у східнополіських говірках української мови*»; **М.В. Вербовий** (Кривий Ріг) «*Із спостережень над закінченнями родового відмінка множини іменників I та II відмін у говірках Криворіжжя*»), функціонування нестягнених форм прикметника (**І.В. Симошенко** (Київ) «*Поширення повних нестягнених прикметникових флексій у східнополіському діалекті*»), формування словотвірних гнізд (**Т.О. Ястремська**

(Львів) «Формування словотвірного гнізда: діахронійний аспект») та інших аспектів діалектного словотвору (**І.Я. Філак** (Ужгород) «Дериваційна база семантичних діалектизмів»; **О.В. Юсікова** (Київ) «Творення дієслів з оцінною семантикою в говірках Закарпаття»), опису окремих інтонаційних характеристик (**Н.С. Вербич** (Київ) «Інтонаційні параметри гендерної варіантності діалектного мовлення») та особливостей функціонування деяких фонетичних явищ у діалектному мовленні (**Г.Л. Аркушин** (Луцьк) «Рефлекси **ě* у сучасних красновільсько-осницьких говірках»; **О. Тимко-Дітко** (Загреб), **Ю.В. Юсип-Якимович** (Ужгород) «Рефлекси **dj*, **tj* у слов'янських діалектах»), питань взаємодії діалектної та літературної мови (**Л.В. Дика** (Київ) «Варіативність у діалектній та літературній мовах (на прикладі префікса і прийменника од / від)»).

У багатьох доповідях висвітлено проблеми номінації в діалектах (**С.С. Поліщук** (Одеса) «Найменування садовини в говірках Середнього Надбужжя»; **Н.М. Дяченко** (Житомир) «Засоби репрезентації категорії оцінки в діалектному тексті (на матеріалі середньополіських говірок)»; **Л.Я. Колеснік** (Київ) «Характерологічні назви в говірках українського Карпатського регіону»; **О.М. Холодъон** (Київ) «Невербальні засоби вираження семантики дієслів Східного Полісся»; **О.І. Чаган** (Львів) «Номінація приміщень для утримання домашніх тварин та птиці в бойківських говірках»; **Т.Б. Бобер** (Черкаси) «Назви хустки в середньонаддніпрянських говірках») та дослідження семантичної структури окремих груп лексики (**М.В. Поїстогова** (Київ) «Семантична структура ботанічної лексики східнопольських говірок»; **З.С. Мацюк** (Луцьк) «Неофразеологія: етимологія, семантика та територіальні зрушення»; **Г.В. Шкурко** (Ужгород) «Семантичні процеси в лексиці традиційного транспорту та комунікацій в українських говорах Закарпаття»; **І.В. Пустовіт** (Київ) «Структурно-семантична організація назв болота в говірках Лівобережної Черкащини»).

Вивчення лексичних особливостей говірок знайшло відображення в доповідях, присвячених здобуткам і тенденціям розвитку діалектної лексикографії (**Г.І. Мартинова** (Черкаси) «Словник середньонаддніпрянських говірок: географія реєстрових слів»; **В. Osowski** (Познань) «*Material historyczny a regionalne slo wniki gwarowe*»).

Окрему групу склали доповіді про мовну особистість діалектоносія (**Т.В. Щербина** (Черкаси) «Мовна особистість носія говірки с. Журавка Шполянського р-ну Черкаської обл.») та його мовну картину світу (**О.І. Сімович** (Львів) «Вербалізація архетипу коло в українському мовно-культурному просторі»; **Т.М. Тищенко** (Умань) «Консервація родильного обряду східноподільських говірок у фразеологізмах»; **О.Ю. Зелінська** (Умань) «Діти та дитинство: відображення уявлень українців у пам'ятках і сучасних говірках»; **К.С. Кожухар** (Кишинів) «Святвечірні традиції українців Молдови: етнолінгвістичний аспект»).

Не оминули увагою учасники конференції і проблеми текстології, наголосивши на важливості створення корпусів текстів та використання записів зв'язного мовлення як джерела діалектологічних досліджень (**К.Д. Глу-**

ховцева (Старобільськ) «До особливостей структури діалектного тексту в українських східнослов'янських говірках»; *А. Костецька-Садова* (Краків) «Zapożyczenia w gwarach spiskich (nazwy ubiorów i ozdób w Korpusie spiskim)»; *Н.Д. Коваленко* (Кам'янець-Подільський) «Інформативність діалектного тексту в дослідженні фразеології»; *І.Р. Романина* (Львів) «Засоби реалізації оцінності та емотивності в діалектних текстах з українсько-польського пограниччя»; *І.Б. Циганок* (Ізмаїл) «Автокоментування понять традиційної культури в діалектному тексті»; *Ю.І. Бідношия* (Київ) «Лексична і граматична надлишковість у діалектному мовленні»).

У полі зору доповідачів були як старожитні говірки, так і новостворені: *Г.І. Гримашиевич* (Житомир) «Середньопольський мовний обшир як ареал збереження архаїчних діалектних особливостей (за матеріалами прислівникової лексики)»; *І.М. Коваль-Фучило* (Київ) «Номінація в усних спогадах про примусові переселення із зон затоплення»; *О.Г. Ровнова* (Москва) «К вопросу о генезисе некоторых явлений в говоре старообрядцев Южной Америки». Г.С. Кобирина і М.М. Ткачук (Київ) доповіли про мовну систему переселенських говірок Башкортостану (*Г.С. Кобирина* — «Акцентна система українських переселенських говірок Башкортостану»; *М.М. Ткачук* — «Лексика українських переселенських говірок Башкортостану: склад, генеза, варіантність»). Представлено також дослідження міського мовлення (*Г.В. Сікора* (Київ) «Фонетичні особливості мовлення львів'ян старшої генерації») та аналіз особливостей однієї окремо взятої говірки (*Н.О. Руснак, Ю.М. Руснак* (Чернівці) «Лінгвальна характеристика говірки с. Южинець Кіцманського району Чернівецької області»; *О.І. Котяш* (Київ) «Родинна лексика говірки села Залужжя»).

Традиційно актуально прозвучали доповіді, присвячені проблемам лінгвогеографічних досліджень: *О.В. Тер-Аванесова* (Москва) «О некоторых изоглоссах северо-восточного диалекта белорусского языка по данным диалектологических атласов»; *Н.В. Багнюк* (Львів) «Атлас української мови в дослідженнях писемних пам'яток»; *Н.П. Масловська* (Мінськ) «Лексичныя паралелі беларуска-ўкраінскага пагранічча (на матэрыяле “Агульнаславянскага лінгвістычнага атласа”)».

Учасників конференції зацікавили нові ідеї, озвучені в доповідях про інтерактивні карти говорів як новий спосіб репрезентації діалектних даних (*В.О. Мандзік* (Мінськ) «Стварэнне электронных карт як спосаб сістэматызацыі кансанантызму беларускай дыялектнай фанетыкі»; *В.В. Шаркань, Г.В. Шумицька, О.В. Міца* (Ужгород) «Інтерактивна карта говорів як новий спосіб репрезентації діалектних даних (на матеріалі розробки філологів та ІТ-фахівців УжНУ)»; *І.М. Дружук* (Луцьк) «Три інтерактивні карти Західного Полісся»), та новітні прийоми в дослідженні загальнослов'янського діалектного простору (*Л.М. Тищенко* (Слов'янськ) «Використання хмарних технологій для зберігання й опрацювання діалектних записів»).

Приділено увагу проблемам української етнокультури (*Н.Ф. Венжинович* (Ужгород) «Знаки української етнокультури в діалектній фразеології»), а також наголошено на важливості опрацювання фольклорно-краєзнавчих

фондів як цінного джерела діалектологічних досліджень (**І.В. Гороф'янюк** (Вінниця) «*Фольклорно-краєзнавчі фонди Вінницького державного архіву як джерело подільської діалектології*»).

Про вплив діалектного оточення на формування ідіостилю письменника доповіли **Б.О. Коваленко** (Кам'янець-Подільський) «*Діалектне оточення письменника як чинник формування ідіостилю*» та **Н.О. Яценко** (Київ) «*Роздуми понад Сяном... (за збіркою есеїв Петра Мідянки «Стови у центрі Європи», 2019)*».

Вдалося привернути увагу до питань, які сьогодні, на жаль, перебувають на периферії досліджень, — це історія діалектологічних наукових шкіл, характеристика окремих персоналій, аналіз проблем викладання курсу діалектології у закладах вищої освіти (**В.В. Леснова** (Старобільськ) «*Борис Шарпило — особистість, педагог, мовознавець*»; **Л.О. Ткач** (Чернівці) «*Діалектологічні дослідження в Чернівецькому університеті: постаті, проблематика, досягнення, організаційна робота*»; **О.О. Суховій** (Київ) «*Викладання курсу діалектології в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка*»).

Перший день конференції завершили засіданням Круглого столу «**Наталя Хобзей: постать в українській діалектології**», присвяченого світлій пам'яті відомого діалектолога Наталі Хобзей, якій 24 травня мало б виповнитися 55 років. На заході були присутні її чоловік — Павло Кузьмович та сини — Северин і Богдан. Завдяки підготовленій виставці наукових праць Наталі Василівни Хобзей учасники та гості конференції мали змогу ознайомитися з її творчим доробком. Прозвучали теплі спогади колег із відділу української мови Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України та з-за кордону (Є. Сиротюка, М.П. Антропова). Завершилося засідання концертною програмою — виступом хору Київської православної богословської академії (регент — диякон Юрій Мигаль) та молодих бандуристів — студентів Національної музичної академії України ім. П.І. Чайковського (Н. Логошук, Г. Романів, А. Мація).

Під час роботи конференції відбулася презентація нових видань із діалектології, зокрема представлено кілька праць, підготовлених у відділі діалектології Інституту української мови НАН України: «Матеріали до Словника українських говірок Закарпатської області» М.А. Грицака (вип. 1: А — Б; за ред. П.Ю. Гриценка. Київ, 2017), «Діалекти в синхронії та діахронії: Трансформація діалектного континууму і проблеми лінгвоєкології» (відп. ред. П.Ю. Гриченко; Київ, 2017) та «Студії з діалектології. Матеріали і дослідження» (вип. 1; відп. ред. П.Ю. Гриченко; Київ, 2017). Представники діалектологічних центрів з різних куточків України ознайомили учасників конференції з новими працями, зокрема: «Словник українських говірок Бузько-Інгульського межиріччя» (укл.: Л.С. Спанатій, А.П. Супрун, М.Ф. Тимченко; за заг. ред. Л.С. Спанатій; наук. ред. П.Ю. Гриченко; Миколаїв, 2018), «Мовний портрет села Тюдів» М.І. Голянич (Івано-Франківськ, 2018), «Волинські говірки Хмельниччини. Збірник діалектних текстів» (упоряд.: Коваленко Н.Д., Коваленко Б.О.; Кам'янець-Подільський,

2019), «Фразеологічний словник подільських і суміжних говірок» Н.Д. Коваленко (Кам'янець-Подільський, 2019), «Фразеологізми в ідіостилі Анастолія Свидницького» (укл.: Б.О. Коваленко, Н.Д. Коваленко; Кам'янець-Подільський, 2019).

На підсумковому засіданні заслухали звіти голів секцій; у ході обговорення результатів конференції узагальнили основні теоретичні питання та окреслили коло завдань діалектологів, що стосуються: дальшого розвитку емпіричної бази діалектології, зокрема розширення форматів удоступнення діалектної інформації (збирання, власне фіксація матеріалів) та створення реєстру діалектних явищ, адже чимало з них залишається поза увагою дослідників; необхідності употужнення діалектологічних досліджень у закладах вищої освіти в різних регіонах України.

Результатом роботи Міжнародної наукової конференції «Слов'янські діалекти в синхронії та діахронії» стане традиційний збірник статей у серії «Діалекти в синхронії та діахронії», матеріали до якого вже надходять до оргкомітету конференції.

Статтю отримано 25.06.2019

L. V. Riabets

Institute of the Ukrainian Language of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE

«SLAVIC DIALECTS IN SYNCHRONY AND DYAHRONY»